

Музей і суспільство: новітні підходи до діалогу

Рец. на книгу: Маньковська Р. В. *Музеї України у суспільно-історичних викликах ХХ – початку ХХІ століть*. – Львів: Простір-М, 2016. – 408 с.

У сучасному українському суспільстві гостро стоять питання духовного розвитку, що тісно пов'язано зі зростаючою роллю соціокультурних інститутів, і, безперечно, актуалізує музейну тематику серед науковців. Поява книги Руслани Вікторівни Маньковської дозволяє розглядати музей як важливий чинник суспільних змін. Такий аспект досі не ставав предметом дослідницьких студій в українській історіографії, як і спроба проаналізувати місце та роль музею в історичному і сучасному соціокультурному просторі.

У монографічному дослідженні висвітлюється значення музею в суспільному розвитку впродовж ХХ та на початку ХХІ ст. Як історик та музеєзнавець, автор простежує процес трансформації ролі музею в контексті певних періодів української історії, акцентуючи увагу на взаємодії музею і суспільства, чим підносить музей до живого суспільного організму, здатного реагувати на виклики часу. Відомий дослідник музейної справи, опираючись на новітні підходи у вивченні культурної спадщини, глибоко аналізує стан української музеології, важливі питання теоретичного змісту в контексті світових досягнень музейної галузі.

Заслужують на увагу роздуми автора про місце музеології в системі соціогуманітарних наук, у підсумку яких дослідник вперше формулює новітню суспільну концепцію музею, яка ґрунтується на закономірностях взаємодії суспільства та музею в історичній площині, об'ємно окреслює його суспільно творчий потенціал, аналізує динаміку взаємовідносин «музей – суспільство». Таке авторське бачення місії музею в суспільстві значно поглиблює його сутність, допомагає досягнути цей феномен, як суспільне явище. Руслана Маньковська переконливо доводить актуальність новітніх критеріїв підходу до музею, які промовисто охарактеризував відомий музейник Міхаїл Гнедовський:

«Функції сучасного музею – не лише зберігати пам'ять, але й пояснювати наш спадок наступним поколінням» (с. 20).

Важливе місце у дослідженні посідає характеристика вітчизняних і зарубіжних наукових музеологічних шкіл з розглядом актуальних теоретичних проблем (наприклад, термінологічного інструментарію) і підходів до визначення місця музею в міждисциплінарному просторі. Цікаві також нотатки автора щодо внеску окремих особистостей та цілих інституцій, зокрема співробітників Центру пам'яткознавства НАН України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, у розробку широкого кола музеєзнавчих проблем.

Окремий розділ монографії присвячений драматичному періоду української історії, коли політичні репресії сталінського режиму деформували музейну справу, що, як слушно зазначає

автор дослідження, не могло не вплинути на сьогодення музеїв і досі позначається на ставленні громадянства до них. Тоталітарна держава перетворила музей в ідеологічний інструмент влади, понищила не лише музейні збірки, яких вже не повернути до національної спадщини, але репресивна машина поглинула цілу плеяду музейників-професіоналів, імена яких ще не так давно були заборонені. Завдячуючи багаторічній ретельній дослідницькій праці, Руслана Маньковська на основі широкого масиву архівних документів, матеріалів музейних фондів відтворює скривджені долі фахівців музейної справи, висвітлює подвижницьку діяльність призабутих чи майже невідомих музейників першої половини ХХ століття. Аналізується стан музейництва в умовах тоталітарного режиму на Житомирщині, Черкащині, Львівщині, до наукового обігу вводяться досі не публіковані архівні джерела щодо репресій серед музейників. Автор монографії, осмислюючи причини та наслідки суспільних деформацій 1920–30-х років ХХ ст., розкриває їх вплив на

сучасну музейну галузь, що, зокрема, позначається на налагодженні діалогу між музеями та суспільством. Докладніше Р. Маньковська зупиняється на «портретах» видатних музейників – М. Макаренка, Ф. Козубовського, О. Федоровського, Є. Спаської. Як слушно зазначає автор дослідження: «Життєпис кожного – персоніфікований зріз історії музейної справи України, її звитяжних і трагічних сторінок» (с. 117).

Проблема взаємодії музею з відвідувачем посіла в другій половині ХХ ст. центральне місце в діяльності світового музейного товариства. Дослідник, ґрунтовно вивчаючи досвід зарубіжних колег та музейних закладів, виразно проводить думку щодо об'єктивності в розгортанні культурних процесів. Новітні тенденції в розвитку зарубіжного музейництва мали поширення в музейній справі України. Так, появу в 1970–80-х рр. у світі музеїв нового типу – еко-музеїв, Руслана Маньковська пов'язує з виникненням музеїв під відкритим небом, аргументовано доводячи на прикладі конкретних закладів їх ширші функції, аніж у музеїв-скансенів. Також хвилю піднесення в другій половині ХХ ст. музейного руху в світі сприйняло громадське музейництво в Україні. Автор дослідження справедливо наголошує на громадській музейній ініціативі як свідченні зрілості громадянського суспільства. Такі твердження суттєво змінюють підходи до народних музеїв, значно підсилюють їх роль у духовному оновленні суспільства.

У книзі цілий блок присвячено використанню новітніх інформаційних технологій у музейній діяльності. Чи не вперше музеєзнавець комплексно характеризує різносторонні можливості інноваційних технологій у формуванні сучасного музейного простору, багатовекторність його комунікаційної системи, залучаючи досвід українських музеїв та культурно-просвітницьких організацій. Р. Маньковська торкається важливого питання сучасного життя музейних закладів – ролі меценатської підтримки та її суспільної перспективи в Україні. Автор заглиблюється в історичні витоки цього явища, виразно означає термін «музейне меценатство».

Знайомлячись з працею Руслани Маньковської, відзначаєш її наповненість персоналіями, серед яких згадані як видатні постаті української культури, так і маловідомі широкому загалу подвижники музейництва. Узагальнено вагомий внесок у пам'яткоохоронну та музейну справу академіка Петра Тронька, відзначено роль легендарних

музейників Михайла Сікорського, Бориса Возницького, Іларіона та його доньки Віри Свенціцьких у збереженні національної культурної спадщини. Автором систематизовано значний матеріал щодо присутності впродовж багатьох десятиліть музейного сегменту в дослідженнях співробітників Інституту історії України НАН України, їх теоретичних розробок з музеєзнавства, участі у формуванні наукового потенціалу музейної галузі країни.

Науковець вперше під оригінальним кутом зору подає узагальнюючу характеристику музейної Шевченкіани України, розглядаючи вшанування пам'яті Великого Кобзаря у співвідношенні з націотворчими процесами в суспільстві. До відтвореної автором мережі увійшли музейні збірки національних, державних, громадських закладів та приватних колекцій.

Руслана Маньковська, маючи значний досвід роботи в краєзнавстві, не обходить увагою музеї цього профілю, висвітлюючи історію їхнього становлення та розвитку, і що головне – підкреслює гуманістичну місію закладів у сучасному соціокультурному просторі, наголошує на просвітницько-виховній, пам'яткоохоронній функціях.

Фахівців музейної справи зацікавить практичний доробок дослідника, як своєрідна апробація викладених у монографії теоретичних положень. Широкий діапазон запропонованих автором музейних проектів засвідчує дійсний професіоналізм Р. Маньковської – науковця та музеєзнавця.

У рецензованій монографії ґрунтовно досліджено розвиток музеїв впродовж ХХ – початку ХХІ століть, аргументовано доведено їх роль у суспільнотворчих процесах, визначено подальші перспективи музейних закладів у співпраці з громадськістю. Руслана Маньковська підготувала перше у вітчизняній історіографії комплексне узагальнююче дослідження трансформації взаємодії системи «музей – суспільство» в історичній ретроспективі, проаналізувала процеси формування музеологічних термінологічних дефініцій, роль музеїв і музейників у соціокультурному просторі, запропонувала приклади прикладного застосування теоретичних напрацювань у конкретних музейних проектах. Рецензована робота є вагомим внеском до вирішення проблем вітчизняного музейництва, викличе значний інтерес у широкого кола науковців, музейників, краєзнавців, охоронців культурної спадщини.